روش تحقیق در علم حقوق

درسنـامه جامع همـراه با نکـات طلایـی

مؤلف:
امین امیر حسینی

انتشارات اندیشه ارشد

فهرست

فصل نخست: تعریف و مبانی نظری..... ۴

فصل دوم: مراحل تحقیق..... ۱۱

فصل سوم: نگارش اجزای تحقیق..... ۳۹

فصل چهارم: ضمائم..... ۷۷

منابع و مأخذ..... ۱۲۴

تقدیم به :

برادران بزرگوارم؛

محمد مهدی

محمدحسین

محمد صادق

فصل نخست:

تعریف و مبانی نظری

در این بخش به تبیین تعریف، اهداف و مبانی نظری روش تحقیق پرداخته می‌شود.

گفتار نخست: تعریف و اهداف

تحقیق در لغت به معنای جست و جو و کنجکاوی هست و در اصطلاح عبارت است از جست و جوی محقق در راستای ارضای میل به دانستن و جست و جو که توسط اشخاص با رعایت ضوابط خاص و مشخصی، انجام می‌گردد.

در یک تعریف دیگر ،تحقیق را جست و جو در باب یک موضوع دانسته اند، برای دست یابی به حقیقت و شناخت بیشتر در مورد وقایع و نحوه وقوع آن و یافتن علت وجود مسائل و مشکلات ، حل سوالات جامعه و دست یابی به روش‌های نوین است.

برای انجام دادن پژوهش، باید نظم و روش شناسی معینی وجود داشته باشد تا سبب افزایش کیفیت پژوهش و ارتقای سرعت نگارش گردد.

روش تحقیق را باید مجموعه ای از اصول دانست که دارای تشریفات خاص و رویکردهای علمی هست و به انسان‌ها، روش تبیین، کسب و پردازش اطلاعات را می‌دهد.

در فعالیت تحقیقی، باید نوآوری نیز وجودداشته باشد و فقط مطالب سایرین نقل نشده و تکرار هم نشود.

پژوهشگر باید راه حل‌ها را هم ذکر نماید. یعنی علاوه بر این که مطالب را بیان نموده و نقدهایی در این زمینه ذکر می‌کند، راه حل‌ها و پیشنهادهایی را هم بایداراده نماید و به تبیین آن راه حل‌ها بپردازد.

بر همین مبنا باید تحقیق را فرایندی دانست که در آن با عنایت به روش تجزیه و تحلیل خاص، مطالب جدید کشف شده و به منابع افزوده گردد. پژوهش به منظور پاسخ به مسائل و احتیاجات، برای یافتن روابط علی و معلولی میان پدیده‌ها و گسترش و پیشبرد علم و دانش و رشد زندگی بشری صورت می‌گیرد.

محقق مکلف است تا در توسعه و رشد دانش بشری موثر باشد و ارایه کننده ادله جدید یا رویکردی نوین به یک موضوع یا نظریه مشخص باشد.

گفتار دوم: ضرورت انجام تحقیق

در اهمیت و ضرورت تحقیق باید بیان داشت که در اکثر کشورها، دستگاه‌های اجرایی نظیر نهادهای دولتی و قوای عمومی، اخیرا به این موضوع علم یافته اند که برای انجام بهتر وظایف و تعهداتی که به عهده دارند و برای افزایش کارآمد سازی، نیازمند انجام تحقیقات گسترده بوده و باید با روش‌های نوین عملی، پژوهش‌های موثر و کاربردی و نیز بنیادین انجام دهند.

در این رابطه، مراکز پژوهشی و معاونت‌های پژوهشی متعدد در این زمینه در نهادهای مزبور ایجاد شده اند که فعالیت‌های پژوهشی را انجام می‌دهند.

گفتار سوم: اوصاف محقق

شخصی که عملیات تحقیقی را انجام می‌دهد، باید اوصاف و ویژگی‌هایی داشته باشد که این اوصاف به نحو مختصر به شرح زیر است:

الف) آشنایی کامل با روش تحقیق:

هر پژوهشگر در فعالیت‌های پژوهشی خود لازم هست تا با روند و روش‌های پژوهشی و سیر کامل انجام یک فعالیت پژوهشی آشنا بوده و تمامی‌اجزای لازم برای انجام تحقیق را شناخته، منابع لازم در این عرصه را آشنایی داشته و نسبت به تمامی ابعاد شکلی و ماهوی روش تحقیق، تسلط داشته باشد.

ب)آشنایی با علم موضوع تحقیق:

شخصی می‌تواند در عرصه مشخص، تحقیق و پژوهش نماید که در آن زمینه ، دانش لازم را داشته و نسبت به تمامی‌ابعاد آن موضوع، احاطه لازم را یافته باشد.

بر همین مبنا نباید برای شخصی که نسبت به علم حقوق آشنایی ندارد و هیچ زمینه مطالعاتی در این عرصه نداشته است، پژوهشی تعریف نمود و اگر شخص مزبور در حوزه حقوق، تحقیقی را ارایه نماید، نمی‌توان به آن اتکا نمود و لذا لازم هست تا پژوهشگر، علاوه بر شناخت روش تحقیق، نسبت به ماهیت علمی‌موضوع خود، اطلاع داشته باشد.

بر همین اساس می‌توان از یک روان شناس انتظار داشت تا در زمینه حقوق، تحقیق و پژوهش انجام دهد.

ج) امانت داری:

بر هر محقق لازم هست تا در زمینه علمی و پژوهشی رعایت امانت داشته و تمامی‌ابعاد پژوهش خود، رعایت امانت، نماید؛ به معنای این که در بیان مطالب و ارایه اطلاعات، امین بوده و اگر مطالب را از منبع مشخصی ارایه می‌کند، آن را اعلام نمود و تصریح کند. همچنین اگر به منبع اصلی هم مراجعه نداشته است، در اثر خود، آن را ذکر نماید.

مثلا اگر شخصی مطلبی را از کتاب حقوق قراردادهای استاد کاتوزیان نقل می‌کند، حتما باید به کتاب مزبور ارجاع دهد و نیز اگر ایشان مطالبی که استاد کاتوزیان از کتاب استاد امامی‌نقل فرموده اند و محقق مطلب را از کتاب استاد امامی‌ملاحظه ننموده و از کتاب استاد کاتوزیان دیده است، باید بیان کند که مطالب مزبور به نقل از کتاب دکتر کاتوزیان بوده است.

همچنین باید در ارایه داده‌ها و اطلاعات، از دستکاری اطلاعات خودداری نموده و از ارایه اطلاعات متناسب با نظر خود، اجتناب نماید.

د)بی طرفی:

محقق باید به دنبال حقیقت باشد؛ یعنی با فرض این که نسبت به یک مساله علم ندارد، سعی کند تا نسبت به موضوع مزبور علم حاصل نموده و حقیقیت را دریافت کند. لذا محقق نباید با وجود پیش فرض‌های سابق خود، مطالب را بررسی و سعی نماید تا پیش فرضی که قبلا مورد قبول خودش بوده را ثابت کند.

ه) تسلط به زبان‌های خارجی:

هر علم و هر موضوع، در یک حوزه کشور خاصی، دارای رشد بیشتر بوده و لذا برای شناخت سایر نظام‌ها و نیز مطالعات تطبیقی لازم هست تا شخص محقق به اطلاعات کشورهای دیگر دسترسی یافته و بتواند خودش از آن منابع، مطالبی را برداشت نماید و لذا لازم هست که محقق در حوزه کاری و تحصیلی خود، به زبان‌های خارجی تسلط داشته باشد و لذا در علم حقوق، بر محقق لازم هست تا زبان‌های انگلیسی و فرانسه را بداند.

اهمیت این موضوع، در مطالعات حقوق تطبیقی بیشتر، نمود می‌یابد.

و) قدرت انتقال مطالب:

محقق باید علاوه بر دارا بودن دانش کافی، قدرت انتقال مطالب از طریق ساده گویی و نیز بیان دقیق را داشته باشد همچنین باید در عین ساده نویسی، به نحو فنی، مطالب خودش را بنویسد و مطالب را به طور عمیق ذکر نماید. لذا باید در انتقال مطالب، قدرت کافی را داشته باشد.

لازمه انتقال دقیق مطالب را باید این امر دانست که خود نگارنده نسبت به آن مطالب آگاهی داشته و علم مکفی نسبت به آن مطالب داشته باشد.

گفتار چهارم: انواع و مصادیق فعالیت پژوهشی

بر اساس شرایط فعلی تحقیقات و پژوهش‌های حقوقی، در دسته‌ها و مصادیق زیر عرضه می‌شود؛ یعنی هر فعالیت پژوهشی حقوقی، در قالب موارد زیر انجام می‌شود.

الف) کتاب

نوشته ای پژوهشی است که شامل مطالب کلی شده و در مورد یک مطلب کامل و تام بحث می‌کند و می‌تواند جنبه آموزشی یا پژوهشی داشته باشد که البته معمولا در مورد موضوعات کلی نگاشته می‌شود.

ب)مقاله

پژوهشی علمی‌هست که از سوی پژوهشگران در مجلات علمی یا در مجموعه مقالات نگاشته می‌شود که از حیث نواوری و شیوه نگارش به سه دسته تقسیم می‌شوند.

۱-مقالات علمی–پژوهشی

مقالاتی هستند که نگارنده در آن، علاوه بر بیان نظریات موجود، سعی بر آن دارد تا نظریه جدید را ارایه نموده یا مبتنی بر ادله جدید، یک نظریه موجود را مجددا اثبات نمایند. لذا در این نوع از پژوهش، ایده یا نظریه یا حجت یا نظریه خاص ملاحظه می‌گردد.

۲-مقالات علمی ترویجی:

مقالاتی هستند که در آن، ارایه نظریه جدید ملاحظه نمی‌گردد؛ ولی نگارنده با بیان نظریات موجود و ذکر نظریات و ادله ایشان، یک نظریه را به عنوان نظریه مختار می‌پذیرد؛ یعنی در واقع در بین نظریات موجود و با ذکر استدلال، یک نظریه جدید را با بررسی و ارایه ادله، ارجح می‌داند.

۳- مقالات علمی– تخصصی:

در این نوع از مقالات، نگارنده هیچ ایده جدیدی نداده و فقط به بیان نظریات موجود می‌پردازد و معمولا ارایه ادله و تبیین و نقد ادله همانند مقالات ترویجی در آن یافت نمی‌شود.

ج)پایان نامه ارشد و رساله دکتری:

تحقیقی هست که بعد از اتمام دروس نظری و علمی‌دوره ارشد و دکتری، توسط دانشجویان نگاشته می‌شود.

در پایان نامه از دانشجو، ارایه ایده جدید یا خاص یا منحصر به فرد مورد انتظار نیست؛ ولی در رساله دکترا، باید ایده خاص و منحصر به فرد یا ایده جدید ارایه گردد.

د) نقد رای

نقد رأی، تحقیقی هست که در آن رای محکمه، شرح و توضیح داده می‌شود و مورد نقد و تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد.

مثلا رایی از یک محکمه صادر شده است که بر اساس آن نگارنده باید ابتدا رأی مزبور را بیان نموده و تبیین کند و در ادامه، با ادله متقن آن را نقد کند و معمولا در مواردی که آرای مختلف از محاکم مختلف صادر شده یا یک یا چند مورد از آراء با سایر آرای قضایی متفاوت هست، در این حالت، یکی از نظریات حاضر یا نظریه ثالثی از سوی محقق ارایه می‌گردد.

ه) نقد کتاب یا مقاله

در این نوع از پژوهش، مقاله یا کتاب یا نگارنده ای که از سوی سایرین از لحاظ شکلی و ماهوی مورد نقد قرار گرفته و مطالب ذکر شده، از هر دو جنبه مورد بررسی قرار می‌گیرد و نظریه اصلاحی از سوی نگارنده، برای حل معضل، ارایه می‌شود.

و) طرح پژوهشی

طرح پژوهشی، به سفارش موسسات عام یا خاص در راستای تعهدات ایشان توسط محقق بعد از ارایه طرح نامه‌های پژوهشی به این موسسات و تایید آن‌ها نگاشته می‌شود. طرح مزبور بر اساس بودجه پژوهشی سازمان یا نهاد یا اداره مشخص و با انعقاد یک عقد پژوهشی یا پژوهش بین طرفین و در مدت معینی انجام می‌گردد.

ز)گزارش پژوهشی:

این گزارش به سفارش مراکز خاص پژوهشی عام و خاص معمولا از سوی پژوهشگران مراکز مزبور نگاشته می‌شود و به طور معمول، انتشار می‌یابد. مانند گزارش‌هایی که مراکز تحقیقاتی و پژوهشی ارایه می‌کنند.

ح)کار تحقیقی دانشگاهی

هر نوع فعالیت دانشجویی که برای شروع به فعالیت پژوهشی از آن استفاده می‌شود.

فصل دوم:

مراحل تحقیق

انجام فعالیت‌های تحقیقاتی از سوی محقق باید در مراحلی انجام گیرد که عبارتند از:

۱-انتخاب موضوع و یافتن مساله پژوهش (تبیین و اثبات موضوع در قالب نگارش پروپوزال)

۲-آماده سازی فهرست منابع مرتبط:

۳-نگارش فهرست مقدماتی و شاکله پژوهش

۴-جمع آوری اطلاعات از طریق مطالب و منابع موجود یا انجام فعالیت‌های پژوهشی میدانی

۵-بررسی، تجزیه و تحلیل کامل اطلاعات

۶- نگارش مطالب

۷- انجام اصلاحات

گفتار نخست: انتخاب موضوع و یافتن مساله

در انتخاب موضوع پژوهش باید به ابعاد مختلف آن عنایت داشت و زمینه‌های مختلف را در انتخاب موضوع، مشخص نمود.

در بخش تعیین موضوع، باید از ابعاد مختلف، موضوع تحلیل و تبیین گردد. این موضوع از اساسی ترین بخش‌های پژوهش است که به طور خلاصه، به نگارش پروپوزال پرداخته شده و ابعاد و جنبه‌های مختلف پروپوزال نیز تبیین می‌گردد.

محقق اولین قدم پژوهش را با یافتن موضوع آغاز می‌کند و تا زمانی که یک سوال مساله به ذهن محقق خطور ننماید، پژوهش آغاز نمی‌گردد و لذا لازم هست تا نگارنده در ابتدا به ارایه موضوع بپردازد.

عنوان تحقیق باید دارای ویژگی‌های زیر باشد:

۱) جذابیت کافی؛

یعنی از موضوعاتی که مبتلا به بوده و نیاز روز جامعه حقوقی و علمی‌باشد انتخاب گردد و در واقع، سوال ذهن و مشکل بسیاری از از اشخاص و نهادها باشد.

۲) دارای تاثیر زیاد؛

انجام پژوهش مزبور، در زمینه‌های متعدد و در ابعاد مختلف دارای تاثیر بوده و منجر به یک نتیجه اثر بخش باشد و لذا انجام پژوهش‌هایی که مستقیم یا غیر مستقیم، تاثیر خاصی ندارد، برای پژوهش، مورد منع است.

۳) بی طرفانه:

نباید در انتخاب موضوع تحقیق، موضوعاتی انتخاب گردد که نقض اصل بی طرفی نموده و سبب شود تا خواننده از همان ابتدا، بتواند موضوع نگارنده را تشخیص دهد و نیز از اساس تصور شود که نگارنده هدفی داشته که بر اساس آن یک موضوع خاص را ثابت کند.

۴) جزیی بودن:

موضوعات تمامی‌پژوهش‌ها باید جزیی بوده و دامنه محدودی داشته باشد و به طور معمول به دنبال پاسخ به یک سوال جزیی، روشن و منحصر باشد. به هر اندازه که موضوع پژوهش، محدود و مشخص باشد، امکان انجام یک پژوهش کامل بیشتر فراهم می‌گردد.

۵) واضح بودن:

موضوعات پژوهش باید واضح بوده و نباید از موضوعات گنگ و مبهم یا موضوعات کلی، استفاده شود. بر همین مبنا، هر میزان موضوع پژهش واضح تر باشد، نگارنده نیز در بیان مطالب و ذکر کامل مباحث، سهولت بیشتری داشته و امکان ذکر مطالب دقیق تر و جامع تری را داراست.

۶) کوتاه بودن عنوان:

عنوان پژوهش لازم هست تا حد ممکن کوتاه باشد و از ارایه موضوعات بسیار بلند که سبب نارسایی می‌شود، باید پرهیز نمود.

۷) جدید بودن:

موضوعات پژوهش‌ها باید از موضوعات دارای ایده و نوآورانه باشد؛ یعنی تا زمانی که موضوع پژوهشی دارای نوآوری نباشد و قبلا به طور مفصل کار شده باشد، نمی‌توان به ارایه پژوهش کامل و دقیق امیدوار بود؛ یعنی پژوهش باید دارای موضوعات نواورانه باشد.

البته ممکن است که موضوعی کار شده باشد؛ ولی در آن زمینه فعالیت پژوهشی دقیق و کاملی انجام نشده یا اگر هم انجام شده، تمامی‌ابعاد آن موضوع مورد بررسی قرار نگرفته است.

۸) علاقه مندی محقق:

موضوع پژوهش باید مورد علاقه محقق بوده و برای محقق ایجاد انگیزه نماید؛ پس اگر محقق به یک موضوع علاقه نداشته باشد، نتیجه لازم از آن پژوهش به دست نمی‌آید.

گفتار دوم: بیان مساله

بعد از انتخاب نمودن موضوع، باید مساله تحقیق ، محدود و ابعاد و اجزای آن معین گردد و باید دانست که موضوع تحقیق در چه زمینه ای هست. مسایل، مشکلات و دغدغه‌های ناشناخته شخص که با آن مواجه شده، چیست؟ محقق در این پژوهش چه امری را دنبال می‌کند؟ چه موضوعی باید مورد بررسی قرار گیرد؟

در بیان مساله، موضوع و مسائل پژوهش به طور کلی، به مباحث زیر پرداخته می‌شود:

۱-طرح تحقیق

۲-تعریف و تبیین موضوع

۳-توصیف و شرح مساله

۴-مبانی نظری موضوع

۵-تاریخچه

۶- ماهیت

۷- ابعاد ؛ قلمرو ؛ وسعت

۸-بیان مسائل و مطالب مبهم مساله

۹-آثار و نتایج و پیامدهای موضوع

۱۰- تحولات مساله در جامعه

پژوهش و عناوین مربوط به آن می‌تواند جنبه توصیفی - تحلیلی داشته یا حتی بررسی و تطبیق یک موضوع باشد.

گفتار سوم: اهمیت و ضرورت

بعد از انتخاب موضوع و نیز بیان مساله، باید به بیان اهمیت و ضرورت بحث پرداخت. لذا انجام فعالیت پژوهشی باید دارای ضرورت بوده و نیز نتایج موثر و مفید داشته باشد. در این باب در این بخش باید موارد زیر بیان گردد:

۱-اهمیت و جایگاه مساله برای سایرین

۲-علت انتخاب موضوع

۳-فواید و آثار پژوهش

بر همین اساس، یک پژوهش می‌تواند از جنبه‌های مختلف دارای اهمیت باشد :

به عنوان نمونه در علم حقوق ، ممکن است که یک موضوع، مساله مستحدثه و جدید روز باشد که هنوز در مورد آن ابهاماتی وجود دارد؛ مثل بیت کوین، باروری پس از مرگ یا قرارداد انتقال فناوری.

حتی در این زمینه ممکن است که قانون و مقررات خاصی وجود داشته باشد و نهادهای تقنینی یا قضایی نیز به دنبال حل این مسائل با تصویب قانون باشند یا این که در حال حاضر، در مورد این موضوع، قانون خاصی به تصویب رسیده یا دولت آیین نامه خاصی را تصویب و ابلاغ نموده باشد.

همچنین؛ ممکن است که قانون در یک زمینه خاص، بسیار قدیمی بوده و نیاز مند به روز شدن و کارآمد تر شدن باشد . مثل تحلیل حقوقی اقتصادی ضمانت اجراهای نقض قرارداد یا ممکن است موضوع مورد نظر از جهت اختلاف نظر اساسی بین حقوقدانان محل بحث بوده و در این باره، اختلاف نظر وجود داشته باشد و لازم باشد تا حقوقدانان در این رابطه یک رویه خاص اتخاذ نموده یا یکی از وجوه را بر وجه دیگر، ترجیح دهند.

به عنوان مثال ممکن است بین حقوقدانان و فقها در مورد عهدی یا تملیکی بودن عقد بیع کلی اختلاف نظر باشد که این اختلاف هم دارای آثاری هست و لذا اهمیت دارد تا محقق به تبیین این موضوع از منظر حقوق ایران پرداخته و اهمیت آن را تبیین نماید و به توضیح تحقیقی در این زمینه بپردازد.

تطبیق مسائل با نظام های دیگر:

از اساسی ترین مسائلی که امروزه محل بحث و اختلاف است را باید موضوع تعارض قواعد حقوقی دانست که بر اساس آن، در یک نظام حقوقی، مبنای خاصی مورد تایید است؛ در حالی که در یک نظام حقوقی دیگر، مبنای دیگری پذیرفته شده است و لذا لازم هست تا محقق به تبیین دقیق مبانی حقوقی هر دو نظام پرداخته و هر دو نظام را با هم مقایسه نموده و نتیجه مشخصی از آن بگیرد.

به عنوان مثال، محقق نظام حقوق مالی زن در حقوق ایران و فرانسه را بررسی نموده و بر اساس مبانی مورد قبل هر دو نظام، دقیقا، منطبق بر مواد قانونی، کاملا مطلب را شرح می‌دهد و در ادامه، به نتیجه مشخصی دست می‌یابد.

گفتار چهارم: هدف پژوهش

مطلب بعدی که نگارنده باید به آن بپردازد را اهداف تحقیق گویند که بر اساس آن، نگارنده مکلف است تا به تبیین این موضوع بپردازد و به این سوال کلیدی پاسخ دهد که هدف اصلی از پژوهش چیست و تحقیق حاضر به دنبال چه موضوعی هست؟

همچنین از تحقیق قصد وصول به چه نتیجه ای دارد یا مواردی از این دست.

تحقیق می‌تواند اهداف زیر را به دنبال داشته باشد:

۱-رفع یک ابهام در نظام حقوقی

۲-کشف حقیقت

۳- پاسخ به مشکلات موجود در نظام حقوقی

۴- ارایه رویکرد مناسب در وضع قانون

۵ -تحقیق پژوهشی باید یک هدف کلان داشته باشد و این که مشکلی را از نظام حقوقی برطرف نموده و برای یک معضل، راهبرد یا راهکاری را ارایه دهد.

به عنوان نمونه، پژوهش در حوزه قراردادهای نفتی باید به نتیجه ای منجر گردد که قراردادهای نفتی به سمت کسب منابع بیشتر اصلاح گردد و زمینه‌های بروز اختلاف در آن قراردادها کاسته شود.

البته باید دانست که اهداف تحقیق می‌تواند فرعی و اصلی باشد مثلا بررسی قراردادهای مالکیت فکری می‌تواند هدف اصلی داشته باشد که عبارت است از اصلاح یک نظام قراردادی در راستای کسب منابع بیشتر و اهداف فرعی که عبارت است از ایجاد اطمینان خاطر بیشتر، حمایت از عرضه کنندگان اموال مالکیت فکری، گسترش شرکت‌های دانش بنیان و ...

گفتار پنجم: پیشینه تحقیق:

هر محقق باید در نگارش اثر تحقیقی و پژوهشی خود، به بررسی اولیه در مورد کارهای تحقیقی که در این زمینه انجام شده بپردازد و بررسی کند که در این زمینه، چه آثاری تدوین و آماده شده است.

به طور معمول، محق با رجوع به زمینه‌های تحقیقات انجام شده، متوجه نحوه ای از کسر ادبیات موضوعی در ادبیات تحقیق است و احساس وی آن است که تحقیق او قادر هست تا کمبود و نیاز موجود را رفع نماید.

در ابتدای مطالعات تحقیقاتی باید به تبیین و بررسی ادبیات تحقیق پرداخت و به سابقه موضوع نیز عنایت گردد.

در ابتدای هر تحقیق لازم است تا به مطالعه و نیز آشنا شدن با منابع مکتوب مربوط به حوزه تحقیقاتی پرداخت و به سوابق موضوع عنایت نمود و این که سابقا چه اشخاصی در مورد مساله ، تحقیق نموده و چه مقالات و مطالبی را نگاشته اند.

این پیشینه باید در پژوهش ذکر گردد که در این بخش، لازم هست تا به نحو تلخیص، یک تا دو صفحه، با ذکر نمودن نام شخص محقق ، عنوان و نیز تاریخ همچنین روش تحقیق ، روش‌های جمع آوری اطلاعات و نتایج آن اثر، اشاره گردد.

همچنین محقق باید به تبیین کامل یافته‌های آثار سابق بپردازد و بیان کند که اثر وی از چه جنبه‌ای از سایر آثار متمایز می‌شود و به چه جنبه ای می‌پردازد که سایرین به آن جنبه توجه نداشته اند.

پس باید برای خواننده ، تاریخچه تحقیق را مشخص کند که خواننده متوجه تفاوت اثر وی با سایر آثار سابق بشود. بر همین مبنا، محقق در بخش پیشینه بیان می‌کند که محققان سابق، چه نتایجی را کسب نموده اند و نقایص کار ایشان را هم معین می‌کند و نیز به این موضوع عنایت می‌شود که نقایص کار محققان سابق چیست و به چه مواردی اشاره نداشته اند یا حتی نقص تحقیقات سابق را هم بیان می‌نماید.

گفتار ششم: نوآوری

در بخش نواوری، نگارنده باید بیان کند که اثر پژوهشی وی چه خلأهایی را تکمیل می‌کند و نیز به آسیب شناسی و نقد اثار موجود می‌پردازد. لذا نگارنده لازم هست تا از حیث نوآوری بیان کند که اثر وی از لحاظ روش، دیدگاه، ادله و مستندات یا حتی یافته‌ها، با سایر آثار چه تفاوت‌هایی دارد. همچنین اگر موضوع بحث وی، دارای سابقه هست، باید بیان کند که از چه جنبه ای، اثر وی از سایر آثار سابق، چه تمایزاتی دارد.

بر همین اساس در بخش نواوری و پیشینه باید به سه مساله عنایت شود:

اولا: سابقه فعالیت پژوهشی در این عرصه چیست؟

در این زمینه و موضوع، چه تحقیقاتی انجام شده است. آن تحقیقات چه جنبه‌هایی را مد نظر داشته اند.

ثانیا: در چه زمینه‌هایی خلأ و کاستی‌ها وجود دارد؟

ثالثا: محقق قصد ارایه چه مطلبی را دارد و از چه جنبه ای موضوع را بررسی می‌کند؟

گفتار هفتم: سوالات پژوهش

در متن پژوهش ، بایدبه سوال اصلی پرداخته و بیان شودکه سوال اصلی محقق چیست و به عبارتی، محقق، به دنبال پاسخ به چه سوال مشخصی هست.

پرسش‌های تحقیق به دو دسته تقسیم می‌شوند:

۱- پرسش‌های اصلی:

۲-پرسش‌های فرعی:

در طرح پرسش‌ها، چه اصلی یا فرعی باید قواعدی رعایت گرددکه بر اساس آن، قواعد مزبور به شرح زیر است:

۱-لزوم تناسب پرسش‌ها با روش تحقیق و شیوه‌های گرد آوری مطالب.

۲-پرسش‌ها باید دارای جنبه تحلیل بوده و منحصر به پاسخ‌های محدود بلی یا خیر نباشد. لذا پرسش با عبارت‌هایی نظیر آیا و.... نباید انجام شود. زیرا پاسخ آن، بلی یا خیر است.

۳-پرسش باید مستقیما به موضوع پژوهش مرتبط باشد و از ارایه پرسش‌های غیرمرتبط یا پرسش‌هایی که در کشف حقیقت تاثیری ندارد، خودداری گردد.

۴-پرسش‌ها باید جزیی بوده و از ارایه پرسش‌های کلی خودداری شود؛ یعنی محقق باید پرسش‌هایی طرح کند که به طور جزیی ذکر شده است.

۵-پرسش‌ها باید پوشش دهنده ابعاد مختلف پژوهش بوده یا متناسب با بخش‌های متعدد پژوهش صورت گرفته، باشد.

بند نخست: پرسش اصلی

پرسش اصلی مربوط به موارد زیر باشد و موارد زیر را پوشش دهد:

۱-عنوان پژوهش را شامل گردد؛ یعنی کل موضوع پژوهش را پوشش دهد.

۲- مرتبط با کیفیت موضوع پژوهش و نیز ابعاد مختلف آن باشد.

۳- مربوط به نوآوری اثر تحقیقی باشد.

به عنوان مثال اگر موضوع پژوهش این باشد:
آثار حقوقی تلقیح مصنوعی
برای این موضوع، پرسش زیر مناسب هست:
آثار حقوقی و جایگاه تلقیح مصنوعی در فقه امامیه و حقوق ایران چیست؟

بند دوم: پرسش فرعی

پرسش فرعی، عبارت است از پرسش‌هایی که اهمیت کمتری از پرسش اصلی دارد و به طور معمول نهایتا تا چهار مورد مطرح می‌شود.

به عنوان مثال، در مورد موضوع سابق، پرسش‌های فرعی به این شرح است:
در تلقیح مصنوعی، ارث به فرزند متولد شده، به چه نحو تعلق می‌گیرد؟
در تلقیح مصنوعی، نسب طفل متولد شده از این شیوه، چگونه است؟
معمولا بهتر است تا پرسش‌های فرعی، سبب ایجاد هر بخش خاص از اثر تحقیقی باشد.

گفتار هشتم: متغیرهای پژوهش

برای انجام پژوهش و نیز پاسخ مناسب به سوالات پژوهشی باید تمام عوامل و موارد دخیل در موضوع تحقیقی مورد بررسی قرار گرفته و اندازه گیری شده و مشخص شود. همچنین باید نحوه و چگونگی روابط بین آن‌ها نیز مشخص شود. این امر را شناساسیی متغیرهای تحقیقی گویند.

محقق باید به شناخت متغیرها پرداخته و آن‌ها بررسی کند و تاثیر همه متغیرها به جز متغیر اثر پژوهشی خود را کنترل نماید.

متغیر را باید عاملی دانست که بین افراد جامعه، مشترک بوده و قادر هست تا میزان کمّی و ارزش مشخص داشته باشد. در هر پژوهش، شناخت متغیرها و نیز اندازه گیری آن و جست و جوی نحوه، آثار و نیز روابط آن‌ها با هم مورد نظر است.

عامل موثر در پاسخ به پرسش اصلی را باید متغیر نامید. لذا اجزای یک فرضیه، از دو بخش تشکیل شده است که هر یک، نشان دهنده یک متغیر خاص است.

در صورتی که محقق در باب پرسش اصلی خود بیان نماید که چه عاملی در آن دخیل هست، در واقع، متغیر را بیان می‌نماید.

پژوهش، مبتنی بر نوع متغیری که می‌پذیرد، می‌تواند دارای انواع متعددی باشد و در تحقیق، اگر متغیر، معلول باشد، به آن متغیر وابسته گویند و اگر علت باشد، به آن متغیر مستقل گفته می‌شود.

هیچ عاملی نمی‌تواند بدون علت باشد. یک عامل امکان دارد که در مقام بررسی علل مختف باشد. زمانی که از متغیر بیان صورت گیرد، به دنبال علت یابی بوده و برای معلول‌ها، علت یافته می‌شود و دو متغیر مستقل و وابسته باید مورد بررسی قرار گیرد.

متغیرها را باید به دو دسته تقسیم نمود که عبارتند از:

۱) متغیر کمی(متغیرهای عددی مثل وزن، مقدار، اندازه)

۲) متغیرهای کیفی (وضعیت، اهلیت، سازگاری و ...)

گفتارنهم: فرضیه‌های تحقیق

بند نخست: تعریف فرضیه

بعد از تعیین نمودن، ایجاد شناخت و تبیین موضوع، قبل از جمع آوری اطلاعات، می‌توان پاسخ‌هایی را در قالب فرضیات برای آن در نظر گرفت. محقق قبل از توجه به موضوع تحقیق، برای ارتقای پژوهش، جهت دهی به پژوهش، رویدادها و نیز ارایه پیشنهادها، به تدوین و بیان فرضیات می‌پردازد. به علاوه فرضیه‌ها به آن دلیل مطرح می‌شود که بیان شود در باره موضوع پژوهش تا چه میزان اشراف و اطلاعات وجود دارد.

فرضیه را باید پیش بینی فرضی دانست که اشخاص در تحقیقات خود، در مورد موضوعات و مطالب مختلف طرح می‌کنند که محقق را در تشخیص دادن محتمل ترین راه برای کشف واقعیت، راهنمایی می‌کند.

بر همین اساس، فرضیه را باید پاسخی احتمالی دانست که به مساله تحقیق به صورت رابطه علی و معلولی می‌پردازد و ممکن هست تا محقق علل متعددی را برای تحقیق در نظر بگیرد؛ ولی در این بخش، وی مکلف است تا از بین چند علت بیان شده، فقط یکی از علل را انتخاب کند و مطابق آن، به سوال اصلی پژوهش پاسخ دهد و آن پاسخ را به عنوان فرضیه خودش مطرح کند.

در واقع، فرضیه پیش بینی آگاهانه محقق از نتایج تحقیق و موضع گیری محقق محسوب می‌شود. فرضیه را باید راه حل احتمالی مساله دانست که صحت یا عدم صحت آن هنوز مورد بررسی و آزمایش قرار نگرفته و به اثبات نهایی نرسیده است.

بند دوم: اوصاف فرضیه

فرضیه باید دارای اوصافی باشد که عبارتند از:

۱-تناسب فرضیات با سوالات اصلی تحقیق؛

یعنی فرضیه‌ها باید به ترتیب، در پاسخ به سوالات موجود در تحقیق باشد.

مثلا در سوال فرعی بیان شده است که وضعیت ارث در طفل متولد از تلقیح مصنوعی چیست که در این باب، در بیان فرضیه باید اذعان داشت که مثلا طفل متولد از لقاح مصنوعی، ارث می‌برد.

۲-ساده، قابل فهم و شفاف بودن فرضیه:

فرضیات تحقیق باید برای خواننده قابلیت فهم داشته و به صورت کاملا شفاف و دقیق ارایه شود و نیز باید بیان فرضیه، به صورت ساده باشد و لذا محقق نباید به ارایه فرضیات سخت و نامناسب بپردازد.

۳-منطقی بودن و متناسب بودن با قرائن علمی

فرضیات حاضر در پژوهش باید مبتنی بر اساس قرائن موجود در پژوهش باشد؛ یعنی لازم هست تا محقق، بر اساس قرائن، اوضاع و احوال مبتنی بر مطالعات، فرضیات دقیقی را ارایه نماید. لذا ارایه فرضیات نامناسب یا غیر منطبق با واقعیت‌های علمی، قابل پذیرش نیست.

۴-قابل سنجش و علمی‌بودن؛

فرضیات ارایه شده در تحقیق باید هم علمی بوده و هم قابلیت سنجش، بررسی و آزمایش داشته باشد؛ یعنی نگارنده و محقق باید بتواند فرضیات علمی را با یک معیار مشخص، بررسی نموده و به نتیجه مناسب دست یابد.

۵- جمله خبری قطعی بودن فرضیه؛

جملات ذکر شده در فرضیه باید به صورت قطعی بوده و جملات خبری و قاطع باشد؛ یعنی بیان احتمالات در آن لازم نیست؛ بلکه باید بایک قطعیت، به بیان فرضیه‌ها پرداخت.

جملات فرضیه نباید به صورت پرسشی، آرزویی یا بیان کننده امید باشد. جملات باید به طور قاطع باشد؛ با این فرض که هنوز به اثبات نرسیده است.

۶- مختصر و مفید بودن جملات؛

در مورد فرضیات، لازم نیست حتما فرضیات، به صورت کامل و بیان کننده مطالب کامل باشد بلکه بیان مختصر مطالب و کامل آن‌ها در قالب عبارت دقیق و محدود، مناسب هست.